

ЖУРНАЛЛАРЫМЫЗЫН СӘБИФӘЛӘРИНДӘ

М. РЗАГУЛУЗАДӘ

РӘНКАРӘНК ДУҒУЛАР

КҮНӘШ һәр күн доғур, батыр. Фәсилләр һәр ил дәјишир. Лакин бу тәкратлар нә гәдәр тәкратедилмәздир, нә гәдәр рәнкарәнkdir! Бу рәнкарәнклији дуја билмәјәнлар, садәчә тоқрат сағанлар, һәјатын, табнәтин јекрәнклијиндән, јекнәсәглијиндән шикајәтләнәнләр нә гәдәр бәдбахтдирләр!..

— Дунјада ән хошбәхт адамлар кимдир?

— Ушағлар!..

— Нијә?

— Она көрә ки, онлар үчүн һәр шеј јенидир, марағлыдыр: сәһәр нәсимн илә ојнашан јашыл отлар да, онларын арасындан көз гырпан ал-әлван чичәкләр дә, шух бир чилвә илә өтүб кечән алабәзәк кәпәнәк дә, курулту илә сүзән нәһәнк төјјәрә дә, пычылдашан јарпағларын нәғмәси дә, күнәшин диварда ојнашан шөләси дә, һәтта индичә дүшмәнлә әлбәјаха дөјүшдән гајытмыш атанын алнындакы ган ләкәси дә...

Мүтәхәссисләр дејирләр ки, инсан јаддашынын тәсирләри ән јахшы гаврајан, ән һәссас дөврү беш—он ики јашлардыр. Буна көрә дә бу дөврә ушағын өтрафында һәр шеј көзәл вә рәнкарәнк олмалыдыр: пал-палтары да, јемәк-ичмәји дә, ата-ананын кәјим-кечими дә, евин мүхәлләфаты да, ушағын ешитдији сөзләр дә, маһнылар да, диварлардакы чүрбәчүр бәдни ләһһәләр дә...

Илк ләфә көрпә јаддашына нәгш олуна бütүн бу јени тәсирләр чох дәрин изләр бураһыр вә ән күчлүләр һәмишәлик, өмүрлүк галыр. Јәгин буна көрәдир ки, көрпәликдән ешидилән ана лајласы, һәтта ана үзү көрмәјән инсанларын да јаддашында әбәди јашајыр, сонрадан бир каманын һәзин сәсиндә, бир нејин јанығлы инилтисиндә тәкрат-тәкрат чанланыр. Јенә буна көрәдир ки, ушағлығда ешитдијимиз «Шәнкүлүм-пүнкүлүм», «Ала-була боз кечи», «Кәл-кәл, а јаз күнләри» јаддашымызда һәмишәлик јашајыр.

Мәһәви сәрвәтләримиз зәнкнләшдикчә, ушағларымызын бу јаддаш хәзинәсинә јеји-јени гијмәтли инчиләр әлава олунур.

Әлбәттә, бизим танынмыш мүасир ушағ јазычыларымыз да бир чох көзәл әсәрләр јаратмышлар, амма бунлар ушағларымызын, хүсусән азјашлыларын еһтијач вә тәләбаты гаршысында о гәдәр аздыр ки, бу саһәдә атылан һәр бир јени аддым, газанылан һәр бир мүвәффәғијәт бизи үрәкдән севиндир. Бу ләфәки севинчин бир сәбәби дә бұдур ки, «Азәрбајчан» мәчмуәси ушағ әдәбијатына да өз сәһифәләриндә јер вермиш, кечән илин сон нөмрәсиндә (№ 12) Тејмур Елчинин «Аналар вә Лајлајлар» сәрләвһәли ушағ ше'рләрини чап етмишдир. Бу чәһәти она көрә хүсусилә нәзәрә чатдырырығ ки, биринчиси — азјашлылар үчүн јени јаранан әсәрләри, хүсусән аз-чох ири һәчмли ояларын вахтында чап етмәк үчүн мөвчуд ушағ мәтбуатымызын вә «Кәчлик» нәшријатынын имканлары чох мөһдуддур. Икинчиси — бөјүкләрә мәхсус галын мәчмуәдә чап олуна белә әсәрләр кениш ичтимаијәтин вә илк нөвбәдә јазычы—тәңгидчи јолдашларын лиғгәтини чәлб етмәклә, кениш музакирә мөвзусу ола биләр. Ушағ әдәбијатымызын буна чох бөјүк еһтијачы вәр.

Бу баһымдан һәмни ше'рләри нәзәрләп кечирәк.

Ше'рләрин мүәллифи Т. Елчин, јаз јағышы кими курулту-парылты илә кәлиб-кәдән вә ја гыш күнәши кими галын бұлвудлар арлындан солуғ-солуғ күлүмсүнүб өтән бә'зи јазычылардан тамамилә фәргли оларағ, бу вәзифәнин һәм шәрәфини, һәм дә чидлијәт вә мәс'үлијәтини ләри елиб ушағ әдәбијатына кәллијини бундан әввәлки әсәрләри илә исбат етмиш јазычыдыр. Мәчмуәнин бұ нөмрәсиндәки ше'рләр дә һәмни әсәрләрини табии лавамидыр.

«Аналар вә Лајлајлар» үмуми сәрләвһәси илә верилмиш бир кириш, сәккиз апы-апы ше'р-һекајәтикдән ибарәтдир. Бу силсиләлә мүәллиф өзү дә хас олан оријинал үслубла ана гајысы, достлуғ, маһәббәт кими дуғуларла јанашы, ыртычлығ, јаланчылығ, вијакарлығ нифрәт дуғуларыны да апы-апы һелванларын баланында вә әсәрләрдән зәһфләрә мүнәсибәти мисаллары илә тәлғин етмәјә чалышмишдир:

Һәр анала—

өз баласы,

Һәр балаја—

өз лајласы!..

Ана лајласы!.. Бурада һәр шеј вәр — һәм гајы, һәм маһәббәт, һәм ширин арзулар, һәм ојуд-нәсиһәт: Т. Елчин ана-турач, делфин, гурбага, чанавар, кирпи вә нәһәјәт Инсан — Ана симасында бу рәнкарәнк дуғулары ифадә етмишдир. Бунлар јалныз лајлај дејил, һәр бири хырдача тәмсильвары мәнзүм һекајәтикдир. Белә әсәрләп азјашлылар үчүн лаһа ујғундур. Мүәллиф һәр лајлај-һекајәтини мүмкүн гәдәр јығчам вермишдир. Бу, әлбәттә, принцип е'тибары илә јахшыдыр. Балачалары јормур...

Амма јығчамлығ бә'зән хәсислик дәрәчәсинә вараңда, нәсә чатышмыр, ушағ дојмур. Мәсәлән, јахшы лајлај-һекајәтик олан «Турачын лајлајы» бу баһымдан, бизчә, һәддән артығ јығчамдыр. Лајлај-һекајәтик овчудан јанына турачы тәсвирлә башлајыр. Кечә олур, кечәнин тәсвири оријиналдыр, көзәлдир:

Гара чадыр гүрлү мешә,

Улдузлары бирчә-бирчә

Бу чадырдан асды кечә...

Турач балаларынын јанына кәлир. Балалар јухусузду, ачдыр, ана онлары ганадлары алтына алыб лајлај чалыр:

Кәсиң чиккилттиниз,

Тапар түлкүләр сиз!..

«Делфинин лајлајы» илә делфинлә инсанын достлуғу, «Гурбаганын лајлајы»нда онларын фәдасы, мығмығалары тәләф етмәләри мәзәли, әләнчәли ифадәләрдә кәстәрилмишдир.

Лајлај, әдәтән гајы маһәббәт нәғмәсидир. Бунун васитәсилә нифрәт тәлғин етмәк чох чәтиндир. Лакин «Чанаварын лајлајы»нда мүәллиф буна мүвәффәғ олмушдур. Чанавары заһирән писләмәдән, онун һағгында һеч бир гәзәбли-нифрәтди сөз сәйләмәдән (белә етсәјди, тәсирин аз оларды), чанаварын өз сөзләри илә онун әлејһинә нифрәт вә гәзәб доғура билмишдир:

Кими көрсәң, парчала,

Бөјү, чанавар бала:

Парчала, парчала, парчала!..

Әлбәттә, лајлајларын ән көзәли, ән ширини, ән тәсирлиси— Инсан— Ана лајлајыдыр ки, бунда мүәллиф һәм заһирән, һәм дә дахилән бütүн әввәлки лајлајлары јекнәшләшмишдир:

Чајлар долу су кәлсин,

Елтин арзусу кәлсин!

Лајлај дедим балама,

Јатсын, јухусу кәлсин!..

Лајлајлардан башга ики мәнзүм һекајәтик дә вәр: «Гарганын мәктәбиндә» вә «Гарга нијә гарр еләһир». Биринчидә бütүн гушларә өз гарра диллини зорла гәбул етдирмәк истәлән гаргаја вә она итаәт едән тутугушларына, икинчидә нәсә, јаланчылығ, ријакарлығ нифрәт вә икраһ дуғулары чанлы, марағлы мисалларла тәблығ вә тәлғин едилр.

Ше'р-һекајәтикләрин бәдни-үслуб кејфијәтләриндән дә бир нечә сөз дејә билмәк үчүн, идеја-мәзмүн чәһәти һағгында бу гәдәрлә кифәјәтләнирик.

Мә'лумдур ки, хүсусән сатирик ше'рнимиздә, бир дә ушағ ше'риндә классик форма вә вәзиләрин һөкмранлығы һәлә даһа чох һисс олунур.

Анчағ һәлә инди дә өзләрини «күлли-ихтијар» саһиб билән бә'зи редакторлар вәр ки, вәсвасы һесабарлар ләкми, мисраларын һечаларыны, тәғтиләрини сајыб, бир мисрада сәккиз, бириндә—алты вә ја—беш һечә көрдүкдә, ләһшәтә кәлир.

Мүасир дунја вә совет поезијасынын Мајаковски, Назим Ыкмет кими ән јахшы устәдлары, еләчә дә совет ушағ ше'рини көркәмли хадимләри Маршак, Михалков, Барто вә башгалары да бу лар чәрчивәләри чохдан гирыб атмышлар.

Бир чох шаирләримиз кими, Т. Елчин дә бу саһәдә илк аддымларындан мәзмүн вә фикри мөвчуд шәкил вә өлчү гәлибләринә пәрчимләмәјиб, әксинә, мәзмуна көрә шәкил вә өлчү ахтармағ јолу илә кетмишдир. һағгында данышдығымыз ше'рләр бұ чәһәтдән дә јени вә оријиналдыр. Бу хүсусијәт ше'рләрин идеја-мәзмүн чәһәти илә бирликдә, ушағларымызда бәдни зөвг тәрбијәсинә, јени, мүасир ше'р үслубуну гаврамаға көмәк едән мүһүм бир васитәдир.

Үмид вә арзу едирик ки, «Азәрбајчан», «Әдәбијат вә инчәсәнәт», еләчә дә бөјүкләрә мәхсус башга мәтбуат орғанлары өз сәһифәләриндә һәм ушағлар үчүн јазылмыш әсәрләрә, һәм дә онларын музакирәсинә тез-тез вә ардычыл сурәтдә јер верәчәк, балаларымызын идеја-бәдни зөвг тәрбијәси саһәсиндә өһдәләринә дүшән шәрәфли борчу едәмәјә чалышачағлар.